

GERAARDSBERGEN GEZIEN DOOR EEN HISTORISCH- TOERISTISCHE BRIL ANNO 1840

deel 2

door Marc VAN TRIMPONT

Terwyl ik nu wel uytgerust en frisch ben als eenen blik, trek ik kloekmoedig, om onze Denderstad vollediger te bespiegelen, naer den meermaels genoemden Aemberg. Jan van Waesberghe legt dit uyt door den ouden berg, *mons antiquus*, en ik ben van gevoelen dat Jan dezen keer gelyk heeft. Nogtans heb ik onlangs Geertsbergenaers gevonden die er aen twyfelden en eenen anderen oorsprong wenschten aen het woord te geven, misschien om dat sommigen ter gelegenheyd van die uytdrukking met hunnen tongval wat gespot hebben. Men zou, wel is waer, kunnen peynzen dat het eygenlyk is *ademberg*, want adem wordt wel in andere woorden tot *aem* verkort; maer ik weet het niet, waer om dezen berg meerderen of minderen adem zou geven dan andere hoogten, en de gedenkteekenen der geschiedenis zyn tegen die onderstelling.

Wat 'er ook van zy, men heeft op den aemberg een fraey gezicht, of zoo men heden zegt, om te doen gelooven dat men wat grieksch kan, een schoon *panorama*; van dezen kant de aengename bosschen van Raspalie, van het Ardennen- en Hinnen-bosch van gindsche zyde de roemryke akkers die uytmuntend koorn, wauwe, hoppe en toebak in de koophandel leveren; nader ziet men de boomgaerden en hoven van stedelingen, zoo dat een geschiedkundig dichter niet zonder reden zong:

Die van zoo ryker heuvel-top
Natuer alom doorziet
Zegt zeker: 'k ben 'er boven op
Zoo lacht zy elders niet (10).

De oude torens, fraey en sterk, die de stad omringden zyn meest alle met hare vestingen verdwenen; de laetste die men bewonderd heeft, waren den *pyntoren*, by den watermeulen, en den *Dierkost* waer de gildebreeders van de hand-bogen in de laetste eeuw nog vergaderden en op wiens spits zy op de jaerlyksche schieting hunne gaeven stelden: den dierenkost is nogtans niet geheel vernietigd. Voortyds telde Gierbarge zes poorten, nu is 'er nauwelijks eene van over, die men de *Piechemey-poort* heet, waerschyndlyk van het naburig Busimont. Nogtans is de stad voorzien van nuttige steenwegen die haer eene gemakkelyke gemeenschap geven met Lessen, Ninove, Aelst, Ath, Audenaerde, Enghien, Halle, Bergen, Dendermonde, Doornyk, Gent en Brussel; zoo dat zy gelukkig gelegen is voor den koophandel en zonder veel kost tarw, tabak, vlas, boekwyf, hoppe, suykery, die men ook lessenschen kaffé of *pardaf* noemt, lynwaet en kanten, op de voornaemste merkten des lands kan brengen.

In de boven stad vindt men de lynwaet-markt aen de regte zyde van de groote kerk en de algemeene voor andere koopwaer op de vlakke die zich voor de Sinte-Bartholomeus trappen uitspreidt.

(10) In voetnoot wordt de oorspronkelijke Latijnse tekst gebracht: Et si superno collocatus vertice / Naturam ocellis metiare perviis, / Ridere nusquam diceres venustius (Nic. Burund).

Wekelyks verkoopt men daer 's maendags lynwaet, tabak, koom en andere zaden, enz; eene kleynere merkt heeft er ook alle weken des vrydags plaets; tot deze brengen de hoveniers en buytenlieden groensels, boter, kaes, kiekens en ander kleyn gedierte.

De jaermerkten worden er gehouden den 1n maendag van lente- gras- en bloey-maend, als ook op den 1n maendag na den feestdag van den H. Bartholomoeus en den 3n maendag van de slag-maend (11). Keyzer Karel had de jaermerkt van Sint Bartholomoeus op den volgenden dag gesteld, op dat de burgers hunne geestelyke plichten door tydelyke zorgen niet zouden verzuymen.

Van de burgerlyke gebouwen der stad zyn 'er weynig overgebleven; het stadhuys met zyne vier torekens, op de groote markt verheven, is het eenigste byna dat nog over ende staet. Beneden was eertyds de wevers-hal. Andere gedenkwaardige huizen, zoo als het land-huys, de hoven der scherpschieters, den hand- en voet-boog-schieters, zyn vervangen door andere gebouwen, waer van sommige schoon en ryk voorkomen, maer die eenen liefhebber der oudheyd aen de gene van onze voorvaders niet kan vergelyken.

Men ziet er ook eene fonteyn met marmere beelden versierd, gelyk op den grooten zavel te Brussel, maer ze zyn te Giesbergen menigvuldig en geven een helder en aengenaem water. Ik weet niet of 'er in 't getal spruyten die de zelve kracht hebben als de hengst-bron of *hippocrene* der ouden; 'er bestaat evenwel van over eeuwen eene kamer van Rhetoryken en Joosken Scholaert heeft in latijnsche verzen van zyne moederstad lof gezongen, maer zoo bevallig niet als Santeuil voortyds deed voor die van Parijs.

Onder de geestelyke gestichten van onze schilderachtige stad, bekleedde voormaels de Sint Adriaens abdy de eerste plaets. Geeraerd II bisschop van Kameryk bragt die van Dickelvenne over tot den aembarg in 't jaer 1081, en zynen opvolger Manasses keurde deze overdragt goed in 1096; doch in dezen tyd eerde het klooster nog Sinte Pieter als beschermheyligen, dien het vervangde door den beroemden martelaer van Nicodemie, Adriaen, in 't jaer 1179 of wat vroeger. Vele wonder-werken die 'er door de voorspraek van den Heyligen gebeurden, bezorgden aen de abdy vele eer en aenzien, zoo dat zy wel haest onder de voornaemste van geheel Vlaenderen mogt gerekend worden. De gebouwen wierden toevallig afgebrand onder den abt Willem de Pape, maer allengskens hersteld door zyn opvolger; zy hadden de eer van in 't jaer 1453 den hertog Philippe-den goeden, zynen stouten zoon Karel, met de graven van St. Paul, van Etampes, en van La Marck te huysvesten; zy kwamen den abt Adriaen Kimpe bezoeken, die waarschyndlyk een doortrapt en voorzigtig man was, aengezien hy ten zelve tyde den hertog en Lodewijk XI, koning van Frankryk zeer lief wist te zyn. Den abt Jan Coppenholle bekwam van paus Leo X het patronaat der kerken van Sint-Bartholomoeus, van Ste Kathelyne en van Hunnegem, en de abdy nam gedurig toe in voorspoed tot het innemen der stad door de Geuzen. De ellenden welke dit ongeluk met zich bragt wierden welhaest door een goed bestier vergeten in de abdy. Hendrik de Busignies verkreeg voor zich en zyne opvolgers in de kloostervoogdy het voorregt van den myter te dragen. Marten le Brun, twee en veertigste abt, kloosterling van groote geleerdheyd en deugd, herstelde de eerste strengheyd van Sint Benedictus regeltucht en had het genoegen van die hervorming in andere kloosters te zien aennemen. De abdy bloeyde nog in 't eynde der laetste eeuw; nu blyft 'er niets van over dan de woning van den abt. Den laetsten die deze weerdigheyd bekleedde, dom van Haevermaet, had het ongeluk van eene rol te spelen in de onlusten van het land onder Joseph II en dien keyzer, die zich door jansenisten en goddeloozen by den neus liet leyden, in zyne nieuwigheden by te springen.

(11) Lente-, gras- en bloey-maend = respectievelijk maart, april en mei.
Slag-maend = november.

De groote kerk van St. Bartholomeus, die door den aembarg gerugsteund wordt, is, zoo de overlevering geloof verdient, ten tyde van 't bestier van den aertshertog Maximiliaen gebouwen en dus veel jonger dan zy op het eerste zicht voorgeeft. In 't jaer 1515 bekwam zy van de kartuyzers, die het klooster Ten Bosschen op St. Martens Lierde bewoonden, de overblijfselen van den h. Apostel Bartholomeus, waer aen zy haren naem schuldig is. Voor de fransche omwenteling, had zy een kleyn kapittel. Daer tegen staet het kapelleken van Sint Jooris, waer eertyds tot de overblijfselen van dien H. nnder eenen grooten toeloop was.

In de beneden-stad vindt men, tegen den Dender den Werf het kapelleken van den H. Marculpus en tegen het zelve, aen de straet, de vischmyn, die jong is van bouw en niets byzonders heeft. Verders ontmoet men de St. Katelynekerk de oudste van Geerardsbergen na die van Sinte Lucas (12), maer sedert 1622 de klooster-kerk geworden der broeders van Sint Franciscus a Paula (13) gezeyd Minimien, zy is tamelyk schoon en wel onderhouden. De kerk van O.L.V. te *Hunnegem*, wier oude steenen, ik weet niet waerom, nu wit geverfd zyn, was oorspronkelyk ouder dan de stad en op die plaets gesticht daer de woeste Hunnen gelegerd hadden. In 't jaer 1625 wierd zy gegeven, met eene plaets om een klooster te bouwen aen de hervormde benedictinessen die er heden nog voor God alleen leven.

De Carmelieten, die te Gent O.L.V. broeders genaemd worden, hadden hier een klooster gelegen by den Dender en bekend onder den naem van het *Dal van Josaphat*; Jan Van Waesberge is oertuygd dat het gebouwen is ter plaets daer de Hunnen sterkte gemaekt hadden; 'de bouw-vallen en puynhoopen toonen het aen', zegt den goeden rechtsgeleerden, die waerlyk eenen bril moest hebben hollig en bollig te gelyk om puynhoopen van de achtste eeuw te vinden in de oude vestings-werken die ten hoogsten in de dertiende eeuw opgeworpen zyn. Mevrouw Maria van der Gracht, weduwe van den vryheer van Schoorisse, gaf die plaets met andere goederen aen de kloosterlingen van Carmelus order in 1481, die er gebleven zyn tot het eynde der achttiende eeuw; het klooster is wel en aengenaem gelegen aen den voet van den berg. Ouder nog van stichting is het gasthuys; maer het is onbekend wanneer de grauwe zusters en de begeyntjes zich aen den Dender nedergezet hebben.

By den zelve vloed woonden ook voormaels de Hieronymieten of broeders van het gemeen leven, die er met veel toejuyching de jongheyd onderwezen tot omtrent den afstand van Keyzer Karel; zy wierden vervangen in hunne school door de ouders van den vermaerden gentenaar Daniel Heynsius en later, door Joos Scholaert voornoemd; doch de leeraren van het oud Kollegie van Ath kwamen zich in 1626 te Geertsberge stellen. Maer deze verbleven er ook niet lang, aengezien men onder den abt Marten le Brun een groot en talryk kollegie in de abdy aentreft, daer men naer den smaek van den tyd herssen-brekende prullen en lastige beuzelaryen leerde. Getuyge hier van is een geheel boekdeel met latynsche verzen alle gemaekt op ontelbare anagrammata(14) en, als dit te gemakkelyk ware, daerboven hier en daer versierd met chronica en enkele en dobbele *acrosticha*. Oom Tone, tot spyt van zynen naneef (15), looft den bundel vieze vazeryen in zyne goedkeuring, maer den goeden man droomde waerschyndlyk als hy die schreef. Den boek toont ons evenwel dat het kollegie zeer bloeiende was in 1650, aengezien hy by de vyftig rhetores (16) noemt.

(12) In voetnoot staat verduidelijking: 'Eenige geschiedschrijvers vermoeden, gesteund namelijk op Grammaye, dat er eene parochiale Kerk den H. Lucas toegeweyd, zich bevond op de plaets waer later de abdy is opgeregt'.

(13) Er staat wel degelyk 'a Paula' en niet 'a Paulo'.

(14) In voetnoot volgende verwijzing: 'Rhetorum collegii S. Adriani Poesis anagrammatica'.

(15) Is 'oom Tone' Antoon Sanders alias Sanderus? En is 'zinen naneef' de auteur van dit verhaal?

(16) Rhetores = leerlingen uit de retorica, d.i. het laatste jaar van de klassieke humaniora.

Tegenwoordig heeft Geertsbergen een treffelyk kollegie in 't gewezen klooster der Minimien; men leest boven de ingang deze twee woorden van Horatius: *Docili juventae*. Indien ik hier eenen raed geven mogt, ik zou 't gedacht van den dichter niet verminderen en schryven: dat *probos mores do ili juventae* (17).

De heeren Josephieten die nu het dal van Josaphat bewoonen geven eene volledige eerste onderwyzing en christelijke opvoeding aen eene menigte van Jongelingen, gelyk ook de religieusen van Hunnegem doen voor de kinderen van haer geslacht.

Geeraerdsberge heeft vele roemryke mannen voortgebracht zoo als: Daniel van Geertsberge, heyligen en geleerden abt van Cambron; Jan Hauchin, tweeden aertsbischop van Mechelen; Laurens Metsius, welsprekenden, wyzen en yverigen bisschop van 's Hertogen-bosch; Laurens de Cuyper, doorgeleerden Carmeliet; Mark Nevejans of Nevianus, vermaerden geneesheer; Ambrosius Druwé, godsgeleerden en beruchten predikant van St. Dominicus-order, in geur van heyligheyd gestorven; Conraed Druwé, zynen neef, godvruchtigen en geleerden man van het zelve order; Adriaen Prieels, vermaerden leeraer in het kerkelyk recht te Douay; Adriaen De Rode, leeraer in de geneeskunst by de zelve hooge-school; Joos Scholaert, verdienstelyken dichter in 't latyn; Pieter Casteleyn, leeraer der grieksche tael en geneeskunst te Loven, en wyd vermaerd door zyne werken op de gastmaelen, de feest-tyden en maenden der Grieken, en door zyne Levens der beroemde geneesheren; Jan van Waesberghe, rechtsgeleerden en kanonik, die de geschiedenis zyner moeder-stad redelyk oppervlakkig beschreven heeft; Jan Stul, die te Kortryk met veel roem de geneeskunde oeffende; Jan Baptista van Ongevalle, kanonik en aertsdiaken van Gent; Philippe Matthias, pastor van Sint Baefs en daer na aertspriester der zelve stad; Petrus Van Den Haute, beroemd om zyne geschiedenis van het order der minder broeders.

Onder de Geertsbergenaers die by na ten onzen tyde eenen naem verdiend hebben, telt men: M. Huleu, voorzitter van 't seminarie en aertspriester van Mechelen, bekend door schriften van verschilligen aerd; Petrus Resteleu, pastoor van Waerschoot en schryver van nuttige sermoonen en van eene verkorte vertaling van de school der zeden; Frans van der Menschbrugge, augustynen monnik en pastoor van St. Steven te Gent, die door de minzaamheid van zynen handel, zynen wyzen iever en liefde tot de armen aen allen lief was en voor allen te vroeg gestorven is, zoo dat hy wel had mogen zingen het oud liedjen:

'K ging lestmael over zee
Al in een biezen schuytje
En het schuytje brak in twee.

Onder de pastoors van Geertsberge onderscheydt men Hendrik Culens, beroemden godsgeleerden en predikant. Jan van Waesberghe zegt van hem: 'Hy was een zeldzaam vogel in het ryk, en eene zwarte zwaen gelyk'.

Zonder aen Geeraerdsberge nog eenen laetsten vaerwel te zeggen, meynde ik van het fraey weder te moeten gebruik maken om de vlekken die op de baen van Edinghe of Enghien nog aen ons Oost-Vlaenderen toebehooren, te bezigtigen.

Eene stille wandeling van omtrent een halve uer bragt my te *Moerbeke*, dus waarschyndlyk genoemd naer eene voornaeme beek, als de moeder of *moeyer*, zoo de Giesbargenaers spreken, van mindere waterloopen. De kerk dezer gemeente, de H. Maegd toegewyd, was voortyds onderhoorig aen de abdy van Forest by Brussel; zy heeft niets merkweerdigs. De vlek zelve, een oude heerlykheid van het doorluchtig huys van Egmont, onderscheydt zich alleenlyk door hare aengename ligging by het Raspalien-bosch. Op haren grond en in dit bosch zelf bezaten de Paters Predikheeren een kloosterken, waer van den oorsprong zeer eenvoudig was.

(17) *Docili juventae* kan worden vertaald als 'voor de leezame-' of 'voor de gewillige jeugd'. En '*probos mores do ili juventae*' kan betekenen: 'ik geef aan de jeugd een goede karaktervorming'.

Zekeren schaepherder Adriaen de Schrevel genaemd, had daer een O.L.V. beeldekken aen een boom vastgehecht, en daer nevens zich eene kleyne hut gesteld, om 'er in de eenzaamheid te leven. De godvruchtigheyt tot die plaets vermeerderde dagelyks; 'er wierd eerst eene kapel gebouwen en in 't jaer 1684 een kloosterken van St.-Dominicus orde. Den meesten toeloop der geloovigen aldaer was op den feest-dag van Onze Lieve Vrouw Boodschap.

De Marcke, eene beek die somtyds haren marten speelt, en de Giesbargenaers meer water geeft dan zy begeren, besproeyt Moerbeke en het naburig *Viane*, wiens naem ik niet wete uyt te leggen. Een hollands steedje van den zelve naem was eertyds eene schuytplaets voor die zich pligtig maekten van bank-breuk of, gelyk de Vlamingen zeggen, die bankeroet speelden (18). Ons *Viane* stond voor zulke keerels niet open. Eertyds had het een statig en sterk kasteel, 't welk den tyd aen stukken geknaegd heeft; nu bezit het een ander minder geschiedkundig en minder vreselyk, maer fraey en gemakkelyk. De kerk, die schuyt onder de bescherming van den H. Amandus bisschop, is oud en leeg; zy zou verdienen van door eene meerdere vervangen te worden. Eertyds was in dit gemeente een klooster van grauwe zusters, maer die zyn, waerom wete ik niet, in 't begin der XVle eeuw naar Ninove vertrokken, en op de plaets van hunne wooning stond later een kapel ter eere van Sint Rochus. Op het uysterste der vlek stond ook voormaels een kapel, toegevoegd aen Sint Niklaes, maer die lag alreeds in duygen over honderd jaren. Boven deze gestichten bezit *Viane* alleenlyk eene dagelyksche school die godvruchtige jongvrouwen uyt lautere liefde voor den evenmensch bestieren. *Viane* gaf den naem van vryheer en graef aen zynen heer, die eerst geenen anderen naem droeg dan *Viane*, maer de heerlykheyt ging opvolgentlyk over tot de stamhuizen van Luxemburg, van Melun en van Egmont.

Nu moet ik wederom naer den Aembarg; ik zou wel het *Hof ten Broeke* willen in oogbeschouw nemen, maer men zegt my, dat het geene gelykenis meer heeft met 't gene het was als het aen de Sint Adriaens abdy tot buytengoed diende, en zelfs als ik het doorwandelde over twintig jaren, en eenen myner goede vrienden door eene brug viel en byna versmoorde, om een zoo gezeyd arkadisch eyland te bezoeken.

Maer wat is er gaende te Giesbarge ? Wordt 'er misschien een gelauwerden schilder of beeldhouwer ingehaald met het luyden van de klok en spelen van den beyaerd? Dit kan niet zyn op dezen tyd van 't jaer. Wel Lieven ! Waer is uwe oude memorie gaen schaverdynen? Het is heden de verjaerdag van koning Leopolds hulding en daer is de rede van dit fraey klokkenspel. Geeraerdsberge heeft waerlyk eenen schoonen beyaerd en moet zeker onder deze betrekking niet aen eenige stad van hare grootte wyken. Waerby zou het komen dat zy voortyds (van nog levenden spreken we niet) onder hare grootte mannen geene te namen heeft die in de toon-kunst of in de beeldende kunsten uytgeschitterd hebben? Althans heeft zy sedert een halve eeuw goede beeldhouwers moeten hebben, aengezien de kruys- en O.L.V. beelden die men daer en in de omstreken aentreft eene kundige hand doen kennen en ver te boven gaende gene die men elders vindt, en die somtyds den godsdienst onteeren, zoo als het kruys-beeld dat ik eertyds gezien heb aen den muer der oude Kerk van Dickelvenne en 't geen men nog heden vindt op den weg van Ruyen naar Berchem.

Doch langer mag ik te Geeraerdsberge niet vertoeven en naer een matig noenmael met mynen ouden vriend Pieter Van Cleemputte, trek ik stil den berg af, om my langs Neder-boelaere te begeven naer *Deftinge*, oude heerlykheyt van den beer van Boulaere. (...)

Lieven Stoffel Sersanders

(18) In voetnoot wordt gepreciseerd: 'Waerschylyk om dat het spel een der gemakkelykste mid-delen is om tot bankeroet te geraken'.

Tot daar deze merkwaardige historisch-toeristische evocatie over Geraardsbergen. Wat overigens ook opvalt is de evolutie die het Nederlands heeft ondergaan sedert de zowat honderdvijftig jaar die ons scheiden van dit opstel.

Met een redelijke mate van zekerheid kan uit dit verhaal worden afgeleid dat de auteur een verwant is van de beroemde Sanderus die onder meer de plattegrond publiceerde van *Gheertsberge*.

Marc VAN TRIMPONT

SAMEDI 30 JUIN
OUVERTURE DU
CINEMA MODERNE
CHEZ F. BORREMANS
RUE DE LA VIGNE - GRAMMONT

Fauteuils de premier ordre à toutes les places

Films de Superproductions des mieux sélectionnés.

Projection sur nouvel écran (breveté) ne fatiguant pas les yeux.

Adaptation musicale à tous les films.

CONFORT MODERNE -- PRIX DES PLACES MODÉRÉS

à l'occasion de l'ouverture passera
le plus grand succès de la saison

Le Tombeau Hindou
drame mystérieux au pays des
Fakirs et des Radjaks.

CARTE POSTALE
PO S
K A A R
Partie réservée à la correspondance

Met deze reclamekaart werd de opening aangekondigd op 30 juni 1927 van genoemde bioscoopzaal, gelegen in de Wijngaardstraat nr. 23.

Het is een merkwaardig document want de reclameboodschap is afgedrukt op de achterzijde van een zichtkaart met op de voorzijde de afbeelding van een stadhuis.

Maar nog merkwaardiger is het feit dat de legende verschilt al naargelang de gebruikte taal: in het Nederlands heeft men het over "Hasselt-stadhuis", maar in het Frans luidt het "Tongres-Hôtel de ville"!!.

Met dank aan dhr. Etienne Borremans, Geraardsbergen) - (MVT)